

კვლევითი შესაძლებლობების როგორც მრავალდონიანი ფანოქის კონსეპტუალური ანალიზი უმაღლეს განათლებაში

ნანო პაჭკორია, ამირან ბერძენიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საქართველო

აბსტრაქტი

უმაღლეს განათლებაში კვლევის მზარდმა სტრატეგიულმა მნიშვნელობამ გაამძაფრა კვლევითი შესაძლებლობების კონცეპტუალიზაციის აუცილებლობა ფრაგმენტული პერსპექტივების მიღმა, რომლებიც კვლევით პოტენციალს ძირითადად ინდივიდუალურ უნარებსა თუ ინსტიტუციურ რესურსებთან აკავშირებს. არსებული მიდგომები, როგორც წესი, ანალიზებენ კვლევით შესაძლებლობებს განცალკევებულ ანალიტიკურ დონეზე და ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ სტრუქტურულ, ორგანიზაციულ, კულტურულ და სისტემურ დონეებს შორის დინამიკურ და ურთიერთდამოკიდებულ კავშირებს. ამის შედეგად, კვლევითი შესაძლებლობები ხშირად განიხილება როგორც სტატიკური რესურსი და არა როგორც მრავალდონიანი, პროცესუალური და კონტექსტზე დამოკიდებული ფენომენი.

თანამედროვე გლობალური გამოწვევები, როგორიცაა ქვეყნებს შორის კვლევითი შესაძლებლობების არათანაბარი განაწილება, განვითარებადი და განვითარებული სისტემების განსხვავებული რესურსები, საერთაშორისო აკადემიურ სივრცეში ინტეგრაციის სირთულეები და ხარისხის უზრუნველყოფის მზარდი მოთხოვნები კვლევითი საქმიანობის მიმართ, ცხადყოფს, რომ კვლევითი შესაძლებლობების განვითარება საჭიროებს ინტეგრირებულ და მრავალდონიან ანალიზს.

სტატიაში წარმოდგენილია ოთხდონიანი კონცეპტუალური მოდელი, რომელიც აერთიანებს ინდივიდუალურ, ორგანიზაციულ/ინსტიტუციურ, კულტურულ და სისტემურ დონეს ერთიან ანალიტიკურ ჩარჩოში. მოდელი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს დონეებს შორის ურთიერთქმედების მექანიზმებზე - ზემოდან ქვემოთ მიმართულ სტრუქტურულ გავლენებზე, ქვემოთ ზემოთ ინიციატივებსა და კულტურულ მედიაციაზე, რომლებიც განსაზღვრავს კვლევითი გარემოს მდგრადობასა და განვითარებას.

შემოთავაზებული მოდელი პასუხობს აღნიშნულ გლობალურ გამოწვევებს იმით, რომ უზრუნველყოფს კვლევითი შესაძლებლობების მრავალდონიან და ინტეგრირებულ ანალიზს, რაც შესაძლებელს ხდის სხვადასხვა კონტექსტში არსებული სტრუქტურული და დინამიკური პროცესების უკეთ გააზრებას.

ნაშრომი ხელს უწყობს უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების უფრო სტრუქტურულად დასაბუთებულ და თეორიულად ინტეგრირებულ გაგებას. შემოთავაზებული მოდელი წარმოადგენს როგორც კონცეპტუალურ წვლილს განათლების სოციოლოგიაში, ისე ანალიტიკურ ინსტრუმენტს კვლევის განვითარების პროცესების სტრატეგიული დაგეგმვისა და შეფასებისთვის და ქმნის საფუძველს მისი შემდგომი ემპირიული ვალიდაციისთვის როგორც ლოკალურ, ისე საერთაშორისო კონტექსტში.

საკვანძო სიტყვები: კვლევითი შესაძლებლობები, უმაღლესი განათლება, მრავალდონიანი მოდელი, კვლევითი გარემო, ინსტიტუციური განვითარება, სტრატეგიული დაგეგმვა.

შესავალი

თანამედროვე უმაღლესი განათლების სივრცეში კვლევა განიხილება არა მხოლოდ ცოდნის წარმოების მექანიზმად, არამედ უნივერსიტეტის ინსტიტუციური იდენტობისა და კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ საფუძვლად. გლობალიზაციის, აკადემიური რეიტინგების, საერთაშორისო თანამშრომლობისა და ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის პირობებში, კვლევითი საქმიანობა ჩამოყალიბდა სტრატეგიულ პრიორიტეტად როგორც უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისთვის, ისე სახელმწიფოებისთვის.

მიუხედავად კვლევის მნიშვნელობის ზრდისა, განსაკუთრებით გლობალურ კონტექსტში, უმაღლესი განათლების სისტემები კვლავ აწყდებიან ისეთ გამოწვევებს, როგორიცაა ქვეყნებს შორის კვლევითი შესაძლებლობების უთანასწორო განაწილება, განვითარებად და განვითარებულ სისტემებს შორის რესურსების ასიმეტრია, საერთაშორისო აკადემიურ სივრცეში ინტეგრაციის სირთულეები და ხარისხის უზრუნველყოფის მზარდი მოთხოვნები კვლევითი საქმიანობის მიმართ. აღნიშნული გამოწვევები ცხადყოფს, რომ კვლევითი შესაძლებლობების ანალიზი ვერ შემოიფარგლება მხოლოდ ერთ დონეზე განხილვით და საჭიროებს მრავალდონიან, სისტემურ ხედვას, რომელიც უზრუნველყოფს ადგილობრივ თუ საერთაშორისო კონტექსტში არსებული სტრუქტურული და დინამიკური პროცესების უკეთ გააზრებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ თეორიულ დონეზე კვლავ არასაკმარისად არის სისტემატიზებული, თუ როგორ ფორმირდება კვლევითი შესაძლებლობები მრავალდონიან სტრუქტურაში და რა მექანიზმებით ხორციელდება მათი ჩამოყალიბება, განვითარება და განმტკიცება.

არსებული სამეცნიერო ლიტერატურა კვლევით შესაძლებლობებს უმეტესად განიხილავს ინდივიდუალური კომპეტენციების, ინსტიტუციური რესურსების ან ეროვნული პოლიტიკის განცალკევებულ ჭრილში, რაც წარმოშობს ფრაგმენტულ ანალიზს და ვერ ასახავს პროცესის კომპლექსურ ბუნებას. ამასთანავე, უმაღლესი განათლების სისტემები ფუნქციონირებენ მრავალშრიან სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გარემოში, სადაც ინდივიდუალური უნარები, ორგანიზაციული პრაქტიკა, ინსტიტუციური სტრატეგიები, კულტურული ნორმები და სახელმწიფო პოლიტიკა ურთიერთდაკავშირებულ და ურთიერთდამოკიდებულ სისტემად მოქმედებს.

ამ პირობებში განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს კვლევითი შესაძლებლობების როგორც მრავალდონიანი და დინამიკური ფენომენის გააზრება. მისი კონცეპტუალური სისტემატიზაცია საშუალებას იძლევა არა მხოლოდ თეორიულად განიმარტოს კვლევითი პროცესის სტრუქტურა და შიდა ლოგიკა, არამედ ჩამოყალიბდეს ანალიტიკური საფუძველი კვლევითი პოლიტიკისა და ინსტიტუციური განვითარების უფრო თანმიმდევრული და სტრატეგიულად გააზრებული დაგეგმვისთვის.

აღნიშნული ნაშრომის მიზანია უმაღლესი განათლების სფეროში კვლევითი შესაძლებლობების როგორც მრავალდონიანი ფენომენის ყოვლისმომცველი კონცეპტუალური ანალიზი ინდივიდუალური, ორგანიზაციულ/ინსტიტუციური, კულტურული და სისტემური ასპექტების ინტეგრირებით, რომელიც პასუხობს როგორც ლოკალურ, ისე გლობალურ გამოწვევებს კვლევითი განვითარების მიმართულებით.

მიზნის მისაღწევად ჩამოყალიბდა შემდეგი ამოცანები:

- უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების შესახებ არსებული ლიტერატურის კრიტიკული მიმოხილვა;
- კვლევითი შესაძლებლობების ძირითადი დონეების იდენტიფიცირება და განსაზღვრა;

- ძირითად დონეებს შორის არსებული კავშირების ამსახველი თეორიული ჩარჩოს შემუშავება;

კვლევის ძირითადი კითხვებია:

1. როგორ არის კვლევითი შესაძლებლობები კონცეპტუალიზებული უმაღლესი განათლების სფეროში?
2. რა არის კვლევითი შესაძლებლობების ძირითადი დონეები და როგორ ხორციელდება მათ შორის ურთიერთქმედება?

კვლევა ეფუძნება თვისებრივ მეთოდოლოგიას და იყენებს თეორიულ-ანალიტიკურ მიდგომას უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების შესასწავლად. კვლევის წყაროს წარმოადგენს მეორადი მონაცემები - სამეცნიერო სტატიები, წიგნები, პოლიტიკის დოკუმენტები და ანგარიშები. კვლევითი შესაძლებლობების ძირითადი დონეების იდენტიფიცირებისა და მათ შორის ურთიერთქმედების მექანიზმების განსაზღვრის მიზნით გამოყენებულია თემატური და კონტენტ ანალიზი. ლიტერატურაში წარმოდგენილი მიდგომების კრიტიკული გაანალიზებისა და მიღებული შედეგების სინთეზის საფუძველზე შეიქმნა მრავალდონიანი კონცეპტუალური ჩარჩო, რომელიც ასახავს დონეებს შორის არსებულ კავშირებსა და დინამიკურ ურთიერთქმედებას.

აღნიშნული მეთოდოლოგია საყოველთაოდ მიღებულია კონცეპტუალური ნაშრომებისთვის და მოდელი განკუთვნილია სამომავლო ემპირიული კვლევის წარმართვისთვის.

სტატია წარმოადგენს ახალ კონცეპტუალურ ჩარჩოს, რომელიც აერთიანებს უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების შესახებ მრავალ ადრე განცალკევებულ პერსპექტივას. აღნიშნული კვლევა:

- განსაზღვრავს კვლევითი შესაძლებლობების 4 ძირითად დონეს - ინდივიდუალურს, ორგანიზაციულ/ინსტიტუციურს, კულტურულსა და სისტემურს - საერთო მოდელის სახით;
- აჩვენებს აღნიშნულ დონეებს შორის ორმხრივ და დინამიკურ კავშირს, რაც აღწერს, რომ კვლევითი შესაძლებლობები არ არის წრფივი, არამედ ფორმირდება აღნიშნული დონეების ურთიერთქმედებით;
- შეიმუშავებს მრავალდონიან თეორიულ ჩარჩოს, რომელიც შესაძლოა გამოყენებულ იქნას სამომავლო კვლევებისთვის;
- ავსებს სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებულ ხარვეზს ყოვლისმომცველი ჩარჩოს მეშვეობით;
- იძლევა რეკომენდაციებს ეფექტური კვლევითი შესაძლებლობების განვითარებისთვის ოთხივე დონის ფარგლებში უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა თუ სხვა დაინტერესებული მხარეებისთვის;
- მოდელი უზრუნველყოფს ანალიტიკურ ჩარჩოს, რომელიც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას როგორც ლოკალურ, ისე საერთაშორისო კონტექსტში კვლევითი შესაძლებლობების განვითარების მექანიზმების შეფასებისა და გაძლიერებისთვის.

ნაშრომის სტრუქტურა მოიცავს ორ თავს. პირველ თავში განხილულია კვლევითი შესაძლებლობების როლი უმაღლეს განათლებაში, წარმოდგენილია მათი კონცეპტუალური განმარტება, გაანალიზებულია ლიტერატურაში არსებული მიდგომების ანალიტიკური შეზღუდვები და შემოთავაზებულია ახალი ოთხდონიანი მოდელი, რომლის თითოეული დონე დეტალურად არის განხილული. მეორე თავი ეთმობა მოდელში წარმოდგენილი დონეების ურთიერთქმედების ანალიზს და მათ შორის

მოქმედი მექანიზმების განმარტებას. ნაშრომი სრულდება დასკვნითი ნაწილით, სადაც შეჯამებულია კვლევის ძირითადი შედეგები.

1. კვლევითი შესაძლებლობების როლი უმაღლეს განათლებაში

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ორი ძირითადი ფუნქცია მოიცავს სწავლებასა და კვლევას. სწავლება უზრუნველყოფს სტუდენტების აღჭურვას ცოდნით, უნარებითა და ავტონომიურობით, ხოლო კვლევა წარმოადგენს ცოდნის წარმოების პროცესს, რომელიც ქმნის და ავითარებს აკადემიურ და ინოვაციურ გარემოს. აღნიშნული ფუნქციები ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული: კვლევითი საქმიანობა ამაღლებს სწავლების ხარისხს, ხოლო სწავლების პროცესში ჩართული აკადემიური აქტივობა უზრუნველყოფს კვლევის განვითარებისა და მდგრადობის საფუძველს. შესაბამისად, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების არსებითი მისია ცოდნის წარმოებასა და მის გადაცემას ეფუძნება, რაც უნივერსიტეტს აყალიბებს როგორც განათლებისა და კვლევის ერთიან ინსტიტუციურ სივრცედ.

კონცეფცია „უნივერსიტეტის მისია“ ხშირად გამოიყენება როგორც ტერმინი, რომელიც აერთიანებს სწავლებას, კვლევას და გარე საზოგადოებრივ საქმიანობას ე.წ. მესამე მისიას, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ კვლევისა და სწავლების ფუნქციები საერთო მიზანს – ცოდნის შექმნასა და გავრცელებას ეფუძნება.¹ დამატებით, კვლევა ითვლება ისეთ დინამიკურ პროცესად, რომელიც ხელს უწყობს ინოვაციას, პრესტიჟს, პროგრესს როგორც საგანმანათლებლო, ისე სოციალურ-ეკონომიკურ დონეზე.²

კვლევა უნივერსიტეტში მხოლოდ ახალი ცოდნის წყაროს არ წარმოადგენს, არამედ ის არის აუცილებელი საშუალება საუნივერსიტეტო საზოგადოების განვითარებისთვის, პროფესიული მომზადებისა თუ აკადემიური-სამეცნიერო უნარების გაღრმავებისთვის. ამ კონტექსტში კვლევითი შესაძლებლობები გამორჩეული მნიშვნელობის მატარებელია, ვინაიდან ის განსაზღვრავს სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალის ჩართულობას კვლევით საქმიანობაში.

1.1. კვლევითი შესაძლებლობების კონცეპტუალიზაცია

კვლევითი შესაძლებლობები საერთაშორისო კონტექსტში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა, როდესაც გამოიკვეთა, რომ კვლევის პროდუქტიულობა მხოლოდ სასწავლო აქტივობებთან არ არის დაკავშირებული. ეფექტური კვლევითი საქმიანობისთვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს გარემო, რომელიც აერთიანებს სხვადასხვა სტრუქტურულ დონეზე არსებულ მხარდაჭერას, ინსტიტუციაში დამყარებულ სტაბილურობასა და კვლევით კულტურას.³

კონცეფცია მოიცავს სხვადასხვა დონეს და მას გააჩნია მრავალი თეორიული ინტერპრეტაცია. თავდაპირველად კვლევითი შესაძლებლობები განისაზღვრებოდა

¹ Rodríguez-Castro, D. Y., Aparicio, J., „Introducing a Functional Framework for Integrating the Empirical Evidence about Higher Education Institutions' Functions and Capabilities: A Literature Review“, Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation, 17(1), 2021, გვ. 231–267.

² Samim, R., Noori, M. I., „The Significance of Scientific Research in Higher Education Institutions of Afghanistan: Challenges, Solutions, and Strategies for Enhancement (2022-2024)“, Journal of Social Sciences and Humanities, 2(4), 2025, გვ. 183–207.

³ Trostle, J., „Research capacity building in international health: Definitions, evaluations and strategies for success“, Social Science & Medicine, 35(11), 1992, გვ. 1321–1324.

როგორც ინდივიდუალურ კომპეტენციებზე დაყრდნობილი კვლევითი საქმიანობა, თუმცა დროთა განმავლობაში ეს პერსპექტივა შეიცვალა. დღესდღეობით თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცეში კვლევითი შესაძლებლობები წარმოადგენს ცენტრალურ კომპონენტს, რომელიც განსაზღვრავს აკადემიური პერსონალის, სტუდენტებისა და ინსტიტუციების წარმატებას კვლევით საქმიანობაში სხვადასხვა დონეზე.

აღნიშნული დონეები განსხვავდება კვლევითი შესაძლებლობების მხარდაჭერის ფორმისა და სტრუქტურული ორგანიზების მიხედვით და შეიძლება განიხილებოდეს ინდივიდუალური, გუნდური, ორგანიზაციული და ქსელური დონეების მიხედვით.⁴

ერთ-ერთი თეორიული ჩარჩო ხაზს უსვამს იმ პრინციპებს, რომელიც განსაზღვრავს კვლევითი შესაძლებლობების წარმატებას. აღნიშნულ პრინციპებს შორის მნიშვნელოვანია ინდივიდუალური კომპეტენციებისა და თავდაჯერებულობის გაძლიერება, თანამშრომლობისა და პრაქტიკული გამოცდილების არსებობა, ცოდნის სისტემური გავრცელება, ასევე, არსებით როლს ასრულებს შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არსებობა, რომელიც მდგრადი ინვესტიციებით ხასიათდება და უზრუნველყოფს კვლევითი გარემოს სტაბილურობასა და განვითარებას გრძელვადიან პერსპექტივაში.⁵

ეს ყოველივე მიანიშნებს კვლევით შესაძლებლობებზე როგორც მრავალდონიან, გრძელვადიან და კონკრეტულ კონტექსტზე დამოკიდებულ პროცესზე. აღნიშნული კი მოითხოვს როგორც ინდივიდუალური კომპეტენციების განვითარებას, ასევე ინსტიტუციური თუ ეროვნული მექანიზმების გაძლიერებას.

ლიტერატურაში კვლევითი შესაძლებლობების განმარტებები ორი მიმართულებით არის წარმოდგენილი, პირველი წარმოადგენს ზოგად მიდგომებს, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს ტექნიკურ კომპეტენციებსა და ღირებულებებზე, რათა სისტემებმა პირველი დონიდან (ინდივიდი) ბოლო დონემდე (ეროვნული) შეძლონ საკუთარი ფუნქციების ეფექტიანი შესრულება,⁶ ხოლო მეორე მიმართულება ორიენტირებულია უშუალოდ კვლევაზე, რაც მოიცავს ინდივიდების, ჯგუფებისა თუ ინსტიტუციების ხარისხიანი კვლევითი პროდუქტის წარმოებაზე.⁷

საბოლოო ჯამში, შეიძლება ითქვას, რომ კვლევითი შესაძლებლობები არ არის სტანდარტიზებული პროცესი. ის წარმოიქმნება ადგილობრივი კონტექსტის ფარგლებში ეთიკური სტანდარტების, გეოპოლიტიკური მდგომარეობისა და კულტურის მუდმივი ინტეგრაციის მეშვეობით. ეს ყოველივე კი მოიცავს როგორც მოკლევადიან ჩართულობას, ასევე გრძელვადიან სტრატეგიულ დაგეგმარებასა და ინვესტიციებს. მისი ეფექტიანი განვითარება დაკავშირებულია ისეთ პირობებთან, რომელიც ხელს უწყობს კვლევის უწყვეტობას.

ძირითადი ელემენტები, რომლებიც განსაზღვრავენ კვლევითი შესაძლებლობის განვითარებას, მოიცავს:

⁴ Cooke, N. J., „Developing research capacity: A review of the literature“, 2005; Lansang, M. A.,; Dennis, R., „Building capacity in health research in the developing world“, Bulletin of the World Health Organization, 82(10), 2004, გვ. 764–770.

⁵ Cooke, იხ. სქოლიო 4. გვერდი 4.

⁶ Morgan, P., „The design and use of capacity development indicators“, CIDA, 1997.

⁷ Finch, J., „Commentary: A look at the bigger picture in building research capacity“, Nursing Times Research, 8(6), 2003, გვ. 427–428.

1. ადამიანურ რესურსებსა და უნარებს (დისციპლინის შესახებ ცოდნა და მეთოდოლოგიური კომპეტენციები);⁸
2. ინფრასტრუქტურას (შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური მოწყობა, რაც უზრუნველყოფს კვლევითი საქმიანობის განხორციელების შესაძლებლობას);
3. ფინანსურ მხარდაჭერას (კვლევითი პროდუქტების შექმნისთვის საჭირო გრანტები);
4. ორგანიზაციის სტრუქტურას (სტრატეგიული მენეჯმენტი კვლევის მიმართულებით);⁹
5. კვლევით კულტურას (ღირებულებები, რომელიც ეფუძნება კვლევითი პროცესის გაჯანსაღებას, პრიორიტეტად ქცევას);
6. თანამშრომლობას (ადგილობრივი თუ საერთაშორისო მასშტაბის თანამშრომლობა, სოციალური კაპიტალის გაფართოების შესაძლებლობა, მობილობა, კვლევითი ნაშრომების თანაავტორობა).¹⁰

ზემოაღნიშნული ელემენტების ინტეგრაცია უზრუნველყოფს კვლევის მდგრადობას, ხელს უწყობს საუნივერსიტეტო საზოგადოების ჩართულობას კვლევით საქმიანობაში და საერთაშორისო აკადემიური სივრცის წევრობას.

1.2. არსებული მიდგომების ანალიტიკური შეზღუდვები

უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების შესახებ არსებული ლიტერატურა ფართოა, თუმცა ანალიტიკურად ფრაგმენტული. ერთ ნაწილში ყურადღება გამახვილებულია ინდივიდუალურ კომპეტენციებსა და უნარებზე, სადაც კვლევითი შესაძლებლობები განიხილება როგორც პიროვნული პროფესიული განვითარების შედეგი. მეორე მიმართულება კონცენტრირებულია ინსტიტუციურ რესურსებზე, ინფრასტრუქტურასა და მენეჯერულ სტრატეგიებზე. მესამე მიდგომა კი კვლევით შესაძლებლობებს განიხილავს განვითარების პოლიტიკისა და ეროვნული დაფინანსების კონტექსტში.

აღნიშნული პერსპექტივები მნიშვნელოვან ანალიზს გვთავაზობს, თუმცა ისინი იშვიათად ერთიანდება ერთიან ანალიტიკურ ჩარჩოში. შესაბამისად, თეორიულად ნაკლებად არის დამუშავებული:

- სხვადასხვა დონეებს შორის დინამიკური ურთიერთქმედება;
- კულტურული ფაქტორების როგორც მედიატორი მექანიზმის როლი;
- სისტემური და ინსტიტუციური გავლენების ერთობლივი მოქმედება ინდივიდუალურ დონეზე.

აქედან გამომდინარე, კვლევითი შესაძლებლობები ხშირად აღიქმება ან როგორც ინდივიდუალური უნარების საკითხი, ან როგორც რესურსებზე დამოკიდებული პროცესი, რაც ვერ ასახავს მის სტრუქტურულ-დინამიკურ ბუნებას.

წარმოდგენილი ოთხდონიანი მოდელი სწორედ ამ თეორიული ფრაგმენტაციის გადალახვის მცდელობას წარმოადგენს, ვინაიდან ის აერთიანებს ინდივიდუალურ, ორგანიზაციულ / ინსტიტუციურ, კულტურულ და სისტემურ დონეებს ერთიან ანალიტიკურ სისტემაში.

⁸ Brew, A., „Teaching and research: New relationships and their implications for inquiry-based teaching and learning in higher education“, Higher Education Research & Development, 22(1), 2003, გვ. 3–18.

⁹ Clark, B. R., „Creating entrepreneurial universities: Organizational pathways of transformation“, Elsevier, 1998.

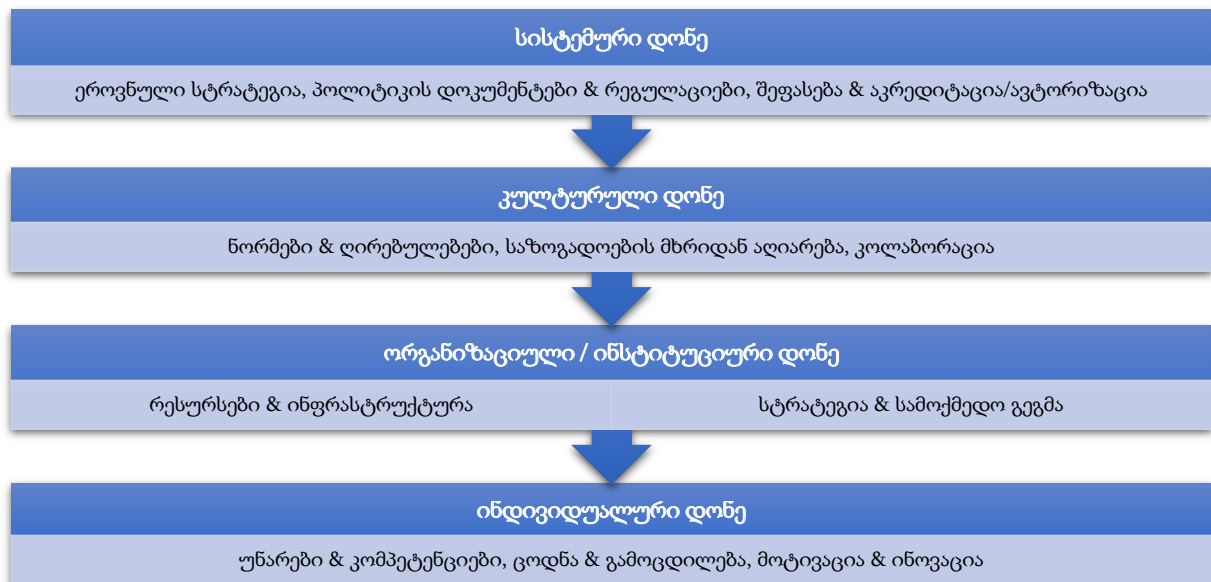
¹⁰ Altbach, P. G., „The research university in transition“, Higher Education Policy, 22(1), 2009, გვ. 5–14.

1.3. კვლევითი შესაძლებლობების ოთხდონიანი მოდელი

ამ სტატიაში კვლევითი შესაძლებლობები წარმოდგენილია არა როგორც სტატიკური რესურსი, არამედ როგორც ურთიერთდაკავშირებული სტრუქტურული და დინამიკური დონეების სისტემა. სტატიის ფარგლებში შექმნილი ოთხდონიანი მოდელი ემყარება იმ პრინციპს, რომ არცერთი დონე არ ფუნქციონირებს იზოლირებულად, პირიქით, კვლევითი გარემოს ხარისხი წარმოიქმნება დონეებს შორის ურთიერთქმედების შედეგად.

ქვემოთ მოცემული სქემა ასახავს უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების მრავალდონიან მოდელს. ეს მოდელი ეფუძნება მიდგომას, რომლის მიხედვითაც კვლევითი შესაძლებლობები არ არის მხოლოდ ინდივიდუალური უნარების შედეგი, არამედ ყალიბდება ურთიერთდაკავშირებული დონეების სისტემაში. იგი მოიცავს ორგანიზაციულ / ინსტიტუციურ, კულტურულ და სისტემურ დონეებს, რომლებიც ერთმანეთთან მუდმივი ურთიერთქმედებისა და უკუკავშირის რეჟიმში მოქმედებენ.

მოდელი აჩვენებს, რომ კვლევითი შესაძლებლობების განვითარება მოითხოვს მრავალდონიან ანალიზსა და ინტეგრირებულ მიდგომას.

სქემა N1. უმაღლეს განათლებაში კვლევითი შესაძლებლობების მრავალდონიანი მოდელი

1.3.1. ინდივიდუალური დონე

ინდივიდუალური დონე მოიცავს სტუდენტების, მკვლევრების, აკადემიური პერსონალის პირად კომპეტენციებს, მოტივაციას, რაც აუცილებელია მაღალი ხარისხის კვლევის წარმოებისთვის. აქ ყურადღება გამახვილებულია მეთოდოლოგიურ კომპეტენციაზე, კრიტიკულ აზროვნებასა და კვლევითი დიზაინისა თუ ანალიტიკური უნარების განვითარებაზე.¹¹

ინდივიდუალური უნარების გაძლიერება ქმნის საფუძველს პიროვნული ზრდისა და პროფესიული წარმატებისთვის, თუმცა ეს დონე ვერ ყალიბდება გამართული სისტემური მხარდაჭერის გარეშე.

¹¹ Finch, იბ. სქოლიო 7, გვერდი 5; Brew, იბ. სქოლიო 8, გვერდი 5.

1.3.2. ორგანიზაციული / ინსტიტუციური დონე

ინდივიდუალური დონის შემდეგ, სტრუქტურულად ორგანიზაციული და ინსტიტუციური დონე იჩენს თავს. ეს დონე ერთობლივად წარმოადგენს უნივერსიტეტის დონეს, თუმცა ისინი ფლობენ შედარებით განსხვავებულ ფუნქციურ როლებს:

- ორგანიზაციული ასპექტი მოიცავს უნივერსიტეტის შიდა ფუნქციურ სტრუქტურებს - დეპარტამენტებს, კვლევით ჯგუფებს, სტრუქტურებს და მენეჯმენტს. თითოეული მათგანი განაგებს და პასუხისმგებელია კვლევით პროცესსა და რესურსების განაწილებაზე.¹² ეს არის ოპერაციული დონე, სადაც ყოველდღიური კვლევითი საქმიანობა ხორციელდება. ეფექტური ორგანიზაციული გარემო უზრუნველყოფს ინფრასტრუქტურას, კვლევითი საქმიანობის სტრატეგიულ მართვას, მხარდაჭერას, თანამშრომლობას. ეს ყოველივე ზრდის ინდივიდისა თუ ჯგუფების ჩართულობას სამეცნიერო-კვლევით პროცესებში. ორგანიზაციული დონე ქმნის გარემოს, სადაც პერსონალის უნარები მაქსიმალურად გამოიყენება, ხოლო კვლევითი საქმიანობა - ხდება მდგრადი.
- ინსტიტუციური ასპექტი კი გულისხმობს უნივერსიტეტის როგორც სოციალური ინსტიტუტის ნორმატიულ და სტრატეგიულ განზომილებას - საერთო პოლიტიკას, რომელშიც შესაძლოა განვიხილოთ სტრატეგია, სამოქმედო გეგმები და ეროვნული/გლობალური კოორდინაციის მექანიზმები.¹³ ინსტიტუციური დონე განსაზღვრავს ორგანიზაციული ქცევის წესებსა და პრიორიტეტებს. ამ დონეზე ყურადღება მახვილდება კვლევითი შესაძლებლობების სისტემურ განვითარებაზე, ინსტიტუციური მხარდაჭერის სტრუქტურების შექმნაზე, გრანტების, პროექტებისა და პროფესიული განვითარების მექანიზმებზე. ინსტიტუციური დონე განსაზღვრავს როგორ ინტეგრირდება ეროვნული პოლიტიკა, კვლევითი სტრატეგიები და უნივერსიტეტის პრიორიტეტები ორგანიზაციულ დონეზე, რაც უზრუნველყოფს მდგრადობას, მაღალი ხარისხის კვლევის წარმოებას და ეროვნულ თუ საერთაშორისო აქტორებთან ურთიერთქმედებას.

ეს დონე განსაზღვრავს საერთაშორისო ინტეგრაციის შესაძლებლობებს, რაც ზრდის უნივერსიტეტების კონკურენტუნარიანობას და კვლევით ეფექტურობას. ამგვარად, ორგანიზაციული ასპექტი ოპერაციულია, ხოლო ინსტიტუციური - ნორმატიულ-სტრატეგიული.

1.3.3. კულტურული დონე

ეს დონე მოიცავს აკადემიურ ტრადიციებს, თანამშრომლობის პრაქტიკას, კვლევის ინსტიტუციურ ნორმებს.¹⁴ კვლევითი კულტურა განსაზღვრავს როგორ აღიქმება კვლევითი საქმიანობა, როგორი არის მისი ღირებულება, რამდენად სტიმულირებულია თანამშრომლობა, ინოვაცია, აკადემიური თავისუფლება და ცოდნის გაზიარება. ძლიერი

¹² Clark, ob. სქოლიო 9, გვერდი 5; Chu, K. M., და სხვა, „Building research capacity in Africa: Equity and global health collaborations“, PLoS Medicine, 11(3), 2014, e1001612.

¹³ OECD, „How can research and initial teacher education institutions support research use?“, OECD Publishing, 2025.; Altbach, ob. სქოლიო 10, გვერდი 6.

¹⁴ Brew, A., „Imperatives and challenges in integrating teaching and research“, Higher Education Research & Development, 29(2), 2010, გვ. 139–150; European Association for Quality Assurance in Higher Education, European Students' Union, European University Association, & European Association of Institutions in Higher Education, „Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG)“, ENQA, 2015.

კულტურული გარემო უზრუნველყოფს, რომ ინდივიდუალური უნარები, ორგანიზაციული რესურსები და ინსტიტუციური სტრუქტურები რეალურად გადაიზარდოს შედეგის მქონე კვლევით საქმიანობად, რაც ზრდის როგორც სტუდენტების, ასევე აკადემიური პერსონალის ჩართულობას.

1.3.4. სისტემური დონე

მოდელის ბოლო დონე, ყველაზე გარე შრე ასახავს ეროვნული პოლიტიკის, სახელმწიფო რეგულაციებისა და სტრატეგიული პრიორიტეტების გავლენას კვლევითი შესაძლებლობების განვითარებაზე უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში.

უნივერსიტეტების ფუნქციონირება განცალკევებულად შეუძლებელია, ისინი მუშაობენ გლობალურ და ეროვნულ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ეკოსისტემაში, რომელიც განსაზღვრავს პრიორიტეტებს, ანაწილებს რესურსებს და აკონტროლებს კვლევის შედეგებს. ამ შრეში შედის ისეთი მექანიზმები, როგორიცაა კვლევითი პროექტების დაფინანსება, ეროვნული კვლევითი სტრატეგია, მარეგულირებელი ჩარჩოები და ინიციატივები.¹⁵

სახელმწიფო პოლიტიკა უშუალოდ ახდენს ინსტიტუციური სტრატეგიების ფორმირებას, განსაზღვრავს გრანტებს, რაც საბოლოოდ გავლენას ახდენს ორგანიზაციულ დონეზე - დეპარტამენტების პრიორიტეტებზე, რესურსების განაწილებასა და შიდა მხარდაჭერაზე.

ამგვარად, ეროვნული პოლიტიკის გარე შრე მოქმედებს როგორც სტრუქტურული გამაძლიერებელი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს უნივერსიტეტების ფუნქციონირების პირობებს. მისი გავლენა არის როგორც უშუალო, ისე ირიბი. ამ შრის წარმოჩენა ხაზს უსვამს, რომ მდგრადი კვლევითი შესაძლებლობების განვითარება მოითხოვს ინდივიდუალური, ინსტიტუციური და ეროვნული ძალების თანხვედრას.

2. ოთხდონიანი მოდელი - კავშირი დონეებს შორის

კვლევითი შესაძლებლობების ახალი, ოთხდონიანი მოდელი წარმოადგენს მრავალდონიან და დინამიკურ სისტემას, რომლის ფარგლებში თითოეული დონე - ინდივიდუალურიდან სისტემურამდე, მრავალმხრივ ზემოქმედებს ერთმანეთზე. კვლევითი საქმიანობის ეფექტურობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ ინდივიდუალური უნარების განვითარების ხარისხზე, არამედ იმაზე, თუ რამდენად შედეგიანად არის ინტეგრირებული ორგანიზაციული სტრუქტურები, ინსტიტუციური სტრატეგიები, კულტურული ნორმები/ღირებულებები და ქვეყნის საერთო პოლიტიკის მხარდაჭერა.

2.1. კვლევითი შესაძლებლობების დონეების ურთიერთქმედება

თითოეული დონე გავლენას ახდენს ერთმანეთზე როგორც პირდაპირი, ისე ირიბი მექანიზმით. ინდივიდუალური უნარები და ცოდნა წარმოადგენს კვლევის პროცესის ბირთვს, მაგრამ მისი ეფექტურობა იზრდება ორგანიზაციული მხარდაჭერისა და ინსტიტუციური სტრატეგიის გავლით. ამასთან, ორგანიზაციული დონე უზრუნველყოფს რესურსებს, ინფრასტრუქტურას და დეპარტამენტებს/სამსახურებს შორის კოორდინაციას, რაც ამაღლებს ინდივიდუალურ კვლევით შესაძლებლობებს, ხოლო ინსტიტუციური ასპექტით სტრატეგიულად განისაზღვრება კვლევითი მიმართულებები და

¹⁵ OECD, იხ. სქოლიო 13, გვერდი 8; Altbach, იხ. სქოლიო 10, გვერდი 6.

უზრუნველყოფილია პოლიტიკური, ფინანსური და სამართლებრივი ჩარჩო. კულტურული დონე განსაზღვრავს ინოვაციური აზროვნების გარემო და კვლევითი კულტურა რამდენად უწყობს ხელს კვლევით საქმიანობას, ხოლო სისტემური დონე აძლიერებს ინსტიტუციური სტრატეგიის პრიორიტეტებს, განსაზღვრავს კვლევითი დაფინანსების, გრანტებისა და ეროვნული კვლევითი სტრატეგიის პრიორიტეტებს, რაც ისახება ორგანიზაციულ დონეზე.

ცხრილი N1. ოთხდონიანი მოდელი - დონეებს შორის ურთიერთქმედება

დონე	ზემოქმედების მექანიზმი	გავლენა სხვა დონეებზე
ინდივიდუალური	უნარები, ცოდნა, მოტივაცია, მეთოდოლოგიური კომპეტენციები	ორგანიზაციული, კულტურული
ორგანიზაციული / ინსტიტუციური	რესურსები, ინფრასტრუქტურა, მენეჯმენტი, დეპარტამენტების პოლიტიკა	ინდივიდუალური, ინსტიტუციური
	უნივერსიტეტის პოლიტიკა, სტრატეგია, საერთაშორისო თანამშრომლობა	ორგანიზაციული, ინდივიდუალური
კულტურული	ნორმები, ღირებულებები, კვლევითი თანამშრომლობა, აკადემიური თავისუფლება	ინდივიდუალური
სისტემური	კვლევის დაფინანსება ეროვნულ დონეზე, სტრატეგია, რეგულაციები	ორგანიზაციულ / ინსტიტუციური დონე

ცხრილი N1 აჩვენებს როგორ ურთიერთქმედებს თითოეული დონე და რომელი მექანიზმებით ახდენს გავლენას სხვადასხვა დონეებზე. ეს ვიზუალიზაცია აძლიერებს იმ არგუმენტს, რომ მდგრადი კვლევითი შესაძლებლობები არ ვითარდება მხოლოდ ინდივიდუალურ ან ორგანიზაციულ დონეზე, არამედ ის არის ინტეგრირებული პროცესების ერთობლიობა, რომელიც მოითხოვს სქემურ და სისტემურ მიდგომას.

2.2. დონეებს შორის ურთიერთქმედების მექანიზმები

ზემოწარმოდგენილი მოდელი ეფუძნება არა მხოლოდ დონეების არსებობას, არამედ მათ შორის მოქმედ მექანიზმებს:

1. ზემოდან ქვემოთ მიმართულება (top-down mechanism):

სისტემურ დონეზე მიღებული პოლიტიკის გადაწყვეტილებები - მაგალითად, კვლევის დაფინანსების წესის ცვლილება - განსაზღვრავს ინსტიტუციურ პრიორიტეტებს. ინსტიტუციური სტრატეგია გავლენას ახდენს ორგანიზაციული რესურსების განაწილებაზე, რაც საბოლოოდ აისახება ინდივიდუალურ კვლევით შესაძლებლობებზე.

2. ქვემოდან ზემოთ მიმართულება (bottom-up mechanism):

ინდივიდუალური ინიციატივები, კვლევითი პრაქტიკა ან წარმატებული კვლევითი საქმიანობა შესაძლოა იქცეს ორგანიზაციული პრაქტიკის ნაწილად და შემდგომ ინსტიტუციურ დონეზე ინტეგრირდეს სტრატეგიულ მიმართულებად.

3. კულტურული მედიაცია:

კულტურული დონე მოქმედებს როგორც გამაძლიერებელი ან შემზღუდველი ფაქტორი. ძლიერი კვლევითი კულტურა აძლიერებს სტრუქტურული მხარდაჭერის ეფექტს, ხოლო სუსტმა კულტურულმა გარემომ შეიძლება შეამციროს რესურსებისა და პოლიტიკის გავლენა ინდივიდუალურ დონეზე.

ამგვარად, მოდელი ასახავს არა წრფივ დამოკიდებულებას, არამედ დინამიკურ და უკუკავშირზე დაფუძნებულ სისტემას.

დასკვნა

ამ კვლევაში წარმოდგენილი ოთხდონიანი მოდელი ხაზს უსვამს, რომ კვლევითი შესაძლებლობები უმაღლეს განათლებაში არის მრავალშრიანი და ურთიერთდაკავშირებული სისტემა, რომელიც მოიცავს ინდივიდუალურ, ორგანიზაციულ/ინსტიტუციურ, კულტურულ და სისტემურ დონეებს. თითოეული ზემოქმედებს როგორც დამოუკიდებლად, ისე ურთიერთქმედების გზით, რაც საშუალებას აძლევს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს უზრუნველყონ მაღალი ხარისხის, მდგრადი და კონტექსტზე მორგებული კვლევითი პროცესი.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ კვლევითი შესაძლებლობები არ არის მხოლოდ ინდივიდუალური უნარების და კომპეტენციების საკითხი. მათი განვითარება დამოკიდებულია ორგანიზაციული სტრუქტურების, ინსტიტუციური პოლიტიკის, კვლევითი კულტურისა და ეროვნული მხარდაჭერის ერთობლივ ინტეგრაციაზე. ამდენად, მდგრადი კვლევითი გარემოს შექმნა მოითხოვს სტრატეგიულ ხედვას, სისტემურ მიდგომას და მრავალდონიან ჩართულობას.

განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს სისტემური დონე, კერძოდ კი ეროვნული პოლიტიკის როლი, რადგან სახელმწიფო უზრუნველყოფს კვლევისთვის საჭირო სტრატეგიულ, ფინანსურ და სამართლებრივ ჩარჩოს. მათი მხარდაჭერით კი უნივერსიტეტები შეძლებენ არა მხოლოდ ინსტიტუციური და ორგანიზაციული უნარების გაძლიერებას, არამედ ინდივიდუალური მკვლევრების განვითარებასა და საერთაშორისო ჩართულობის გაღრმავებას.

აღნიშნული ოთხდონიანი მოდელი უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში არის სტრატეგიული დაგეგმვისა და კვლევითი პოლიტიკის ფორმირებისთვის საჭირო ინსტრუმენტი. მისი მეშვეობით შესაძლებელია:

1. განისაზღვროს რომელ დონეებზე არის საჭირო ჩარევა;
2. დაეხმაროს უნივერსიტეტს მნიშვნელოვანი რესურსების განაწილებაში, რათა ჩამოყალიბდეს უფრო მდგრადი კვლევითი გარემო;
3. ხელი შეუწყოს ინტეგრირებულ მიდგომას, სადაც ინდივიდუალური, ორგანიზაციული და ინსტიტუციური ელემენტები ფუნქციონირებენ ჰარმონიაში ეროვნული პოლიტიკის პრიორიტეტებთან;
4. შემუშავდეს მონიტორინგისა და შეფასების სისტემები, რაც უზრუნველყოფს კვლევითი უნარების ეფექტურ გამოყენებას და დინამიკას.

სამომავლოდ აღნიშნული მოდელი შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას სამეცნიერო კვლევების შედარებით ანალიზში სხვადასხვა ქვეყნისა თუ უნივერსიტეტების გამოცდილების შესწავლისთვის. ასევე, ინსტიტუციური და პოლიტიკური ცვლილებების ეფექტის შეფასებაში, მაგალითად, როგორ აისახება ეროვნული დაფინანსების ცვლილებები კვლევით პროცესებზე. კულტურული და სოციალური ფაქტორების ინტეგრაციაში, რათა დაისახოს უფრო ფართო გლობალური და ადგილობრივი კონტექსტის შესაბამისი კვლევითი სტრატეგიები.

აღნიშნული მოდელი წარმოადგენს ანალიტიკურ ინსტრუმენტს, რომელიც საშუალებას იძლევა კვლევითი შესაძლებლობები აღქმულ იქნას როგორც ურთიერთდაკავშირებული და დინამიკური სისტემა. მისი თეორიული წვლილი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი აერთიანებს მანამდე განცალკევებულ პერსპექტივებს ერთიან მრავალდონიან ჩარჩოში, ხოლო პრაქტიკული მნიშვნელობა გამოიხატება იმაში, რომ იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც სტრატეგიული დაგეგმვისა და შეფასების ინსტრუმენტი უმაღლეს განათლებაში. მოდელის შემდგომი განვითარება და ემპირიული ვალიდაცია წარმოადგენს სამომავლო კვლევის მნიშვნელოვან მიმართულებას.

ბიბლიოგრაფია

1. Altbach, Philip G, "The Research University in Transition." *Higher Education Policy*, 22(1), 2009;
2. Brew, Amanda, "Teaching and Research: New Relationships and Their Implications for Inquiry-Based Teaching and Learning in Higher Education." *Higher Education Research & Development*, 22(1), 2003;
3. Brew, Amanda, "Imperatives and Challenges in Integrating Teaching and Research." *Higher Education Research & Development*, 29(2), 2010;
4. Chu, Kevin M., Jayaraman, Sriram, Kyamanywa, Peter, & Ntakiyiruta, Gilbert. "Building Research Capacity in Africa: Equity and Global Health Collaborations." *PLoS Medicine*, 11(3), e1001612, 2014;
5. Clark, Burton R, *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation*. Elsevier, 1998;
6. Cooke, Nancy J., "Developing Research Capacity: A Review of the Literature." 2005;
7. Finch, Janet, "Commentary: A Look at the Bigger Picture in Building Research Capacity." *Nursing Times Research*, 8(6), 2003;
8. Lansang, Ma, Ayu, & Dennis, Ray, "Building Capacity in Health Research in the Developing World." *Bulletin of the World Health Organization*, 82(10), 2004;
9. Morgan, Peter, *The Design and Use of Capacity Development Indicators*. CIDA, 1997;
10. OECD. *How Can Research and Initial Teacher Education Institutions Support Research Use?* OECD Publishing, 2025;
11. Rodríguez-Castro, D.Y., & Aparicio, J., "Introducing a Functional Framework for Integrating the Empirical Evidence about Higher Education Institutions' Functions and Capabilities: A Literature Review." *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 17(1), 2021;
12. Samim, R., & Noori, M. I., "The Significance of Scientific Research in Higher Education Institutions of Afghanistan: Challenges, Solutions, and Strategies for Enhancement (2022–2024)." *Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(4), 2025;
13. Trostle, James, "Research Capacity Building in International Health: Definitions, Evaluations and Strategies for Success." *Social Science & Medicine*, 35(11), 1992;
14. European Association for Quality Assurance in Higher Education, European Students' Union, European University Association, & European Association of Institutions in Higher Education. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. ENQA, 2015.